

“שעת הכושר” מתפרש בכל מקום כעניינו, כאן בזריקה וכאן באכילה.

סיכום

דם חטאת פסולה אינו טעון כיבוס, ונחלקו תנאים בחטאת פסולה שהיתה לה שעת הכושר, האם דמה טעון כיבוס. מחלוקת דומה מצינו גם לגבי מריקה ושטיפה, וכן בשבירת עצם בקרבן הפסח. הרמב"ם פוסק שבכל מקרה הדם אינו טעון כיבוס, על פי סתם משנתנו. מאידך פסק כמשנה להלן שקדשים קלים טעונים מריקה ושטיפה, למרות שמהגמ' ניתן להבין שאלו דעות חלוקות, וכמה טעמים נאמרו בדבר.

בגדר 'שעת הכושר' פירש רש"י, שהדם התקבל בכלי וראוי לזריקה, ואילו ברמב"ם יש שפירשו אחרת, שישעת הכושר היינו שהדם נזרק כהלכה והקרבן הוכשר לאכילה. משיטת רש"י יוצא, שדם שניתז על הבגד ואחר כך נפסל – טעון כיבוס לכל הדעות, וכן משמע בגמ'. לעומת זאת מהרמב"ם, על פי ההסבר האמור, מתחדש שדם שניתז ואחר כך נפסלה החטאת לאכילה – נפטר למפרע מכיבוס. מכל מקום, אם אירע פסול בדם זה בלבד שניתז על הבגד ולא בכלל החטאת – לא נפטר הבגד מכיבוס.

מערכה רמא. שיעור הדם במזרק (צג,ב)

החידוש בו. יש לברר מהו השיעור הנדרש ומאימתי הוא נדרש, ובאלו קרבנות נאמרו הלכות אלה.

“שיעור טבילה מעיקרא” - מאימתי?

לשון הגמ' לפנינו “שיהא בדם שיעור טבילה מעיקרו”, או “מעיקרא” (שטמ"ק, וכן בגמ' לעיל מ,ב), כלומר, מתחילה. רש"י (ד"ה שיהא ולעיל מ,ב, ד"ה בדם) מדגיש שכך היא הגרסה הנכונה, לאפוקי מגרסה בלא המילה “מעיקרא” (כפי שמופיע בספרא), ומפרש שכבר בשעת קבלת הדם מן הפר צריך לקבל כשיעור זה, ואין די בכך שיקבל פחות מכשיעור בשני כלים ואחר כך יערבם יחד. כך פירוש הכתוב, אפוא: “ולקח הכהן המשיח מדם הפר... וטבל הכהן את אצבעו בדם” – באותו דם שלקח מן הפר.

רש"י (לעיל מ,ב) מוסיף: “והכי מפרש לה במנחות ולקמן בפרק דם חטאת”. כוונתו שמהקשר הסוגיה כאן ובמנחות (ז,ב) מוכח כפירוש זה. לשון הגמ': “קידש [מים חיים באפר

או נטמא – הרי הוא טעון כיבוס, משום שבשעת הגעתו לבגד כבר התחייב, וחייב זה אינו פוקע! ויש ליישב, שהרמב"ם מחלק בין פסול הדם שניתז לבין פסול החטאת בכללה: כאשר רק מקצת מן הדם ניתז על הבגד ולאחר מכן אירע בו פסול – חייב הכיבוס איננו פוקע למפרע; אבל כאשר אירע פסול כללי בחטאת – חייב הכיבוס פוקע (למרות שמהגמ' בדיון בעיית לוי ובעיית רמי בר חמא נראה שהשוותה בין פסול הדם לפסול החטאת בעניין “שעת הכושר”, כדלעיל)¹⁸. יש לכך השלכה גם לגבי זמן הכיבוס: לכאורה לשיטת הרמב"ם היה עלינו לומר שחובה לכבס את הבגד בו ביום, שכן אם שקעה החמה – פקע חייב הכיבוס, מכיוון שדם נפסל בשקיעת החמה; ועל פי החילוק בין פסול הדם לפסול החטאת בכללה אין צורך בחידוש זה.

בתוספתא (זבחים י,ה-ו) נאמר: “חטאת פסולה אין דמה טעון כיבוס, היתה לה שעת הכושר ונפסלה – דמה טעון כיבוס, דברי ר' יעקב... קדשים פסולים אין טעונים מריקה ושטיפה, ר' יעקב אומר: היה להן שעת הכושר ונפסלו – טעונים מריקה ושטיפה”. פשטות הדברים ש“שעת הכושר” האמורה בכיבוס היא זו האמורה במריקה ושטיפה, ומכיוון שלעניין המריקה “שעת הכושר” היא היתר לאכילה¹⁹ – משתמע שכך גם לעניין הכיבוס; אלא שיש לומר שהמושג

נאמר בתורה בפרשת פר כהן משיח (ויקרא ד,ו): “וטבל הכהן את אצבעו בדם, והיזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרוכת הקדש”. הגמ' לומדת מפסוק זה שתי הלכות הנוגעות לכמות הדם במזרק, כלשון הברייתא (שמקורה בספרא, ויקרא חובה פרשתא ג,ח-ט): “בדם – שיהא בדם שיעור טבילה מעיקרו; וטבל – ולא מספג”, כלומר, שיהיה דם במזרק בשיעור המאפשר טבילת האצבע, והגעת הדם לאצבעו של הכהן תהיה על ידי טבילה בו, ולא על ידי קינוח הדם מדפנות הכלי.

לכאורה אלו שתי הלכות זהות, שהרי החובה לטבול את האצבע בדם מחייבת שיהיה בדם כשיעור המאפשר טבילה. הגמ' עומדת על כך, ומסבירה את הצורך בשתי הדרשות: “דאי כתב רחמנא 'וטבל', הוה אמינא אף על פי דליכא שיעור טבילה מעיקרו, כתב רחמנא 'בדם'; ואי כתב רחמנא 'בדם', הוה אמינא אפילו מספג, כתב רחמנא 'וטבל'”. הגמ' מסבירה ש“שיעור טבילה” נצרך עוד לפני הטבילה, וזהו

19. בקרן אורה מוכיח זאת מהתוספתא, שאומרת בסמוך (הל' ז) בפשטות: “חומר בהזאה שאין במריקה... שהזאה... נוהגת לפני זריקת דמים, מה שאין כן במריקה”. מכאן שחטאת שנפסלה לפני הזריקה פטורה ממריקה לכל הדעות. לכאורה מהתוספתא מוכח גם שחובת הכיבוס אינה מתבטלת למפרע, שאם לא כן – אין לכבס לפני הזריקה, בטרם התברר שהחטאת נאכלת. ויש לדחות, שסתם חטאת עתידה להאכל, ולכן חובת הכיבוס חלה משעה שניתז הדם, ואין לחוש שמא יתברר שהחטאת פסולה.

18. חילוק זה מוכרח לשיטת הרמב"ם, מאחר שגם אם לא יצא הדם או נטמא – על כרחן דם זה שעל הבגד נפסל, אם מעצם זה שהיה על הבגד, כפי שמסתפק לוי שמא חייב הכיבוס פסולו מהזאה, ואם משום שלאחר זריקת הדם הנותר בכלי ממילא שאר הדם נדחה ונפסל, כדון חטאת שקיבל דמה בשני כוסות (לד,ב).

בקדשי דוד לא חילק כך, ואדרבה, לדעתו הדבר קל וחומר: אם פסול הזבח פוטר מן הכיבוס למפרע – כל שכן פסול באותו דם עצמו שטעון כיבוס. לפי דרכו יישוב את פסק הרמב"ם בעניין דם שניתז על בגד טמא, ראה מערכה רלח הערה 2.

בשני כלים – לא עשה כלום". השוואת שני הדיבורים מלמדת, שכוונתו שאם קיבל את שיעור שבע ההזאות בשני כלים, ולא צירפם – לא עשה כלום.

נראה, אפוא, שרש"י התחבט בשאלה מהי הדרישה לשיעור טבילה "מעיקרו", ובמנחות פירש שהכוונה שירכוז בכלי אחד את שיעור כל הטבילות, לאו דווקא בשעת הקבלה הראשונה⁶, ואילו בזבחים פירש שיקבל את שיעור הטבילה כבר בקבלה הראשונה מן הפר. לפיכך לא הזכיר בזבחים את הנקודה המחודשת בפירושו במנחות, שצריך לקבל את כל שיעור שבע ההזאות⁷.

מה פשר החילוק של רש"י במנחות בין מי חטאת לבין דם? במי חטאת יש רגע אחד בו המים מתקדשים, והוא מתן האפר על המים⁸, ולכן אי אפשר לצרף את המים לשיעור אחרי הקידוש. לעומת זאת הדם מתקדש מהיותו בכלי שרת, והדבר אפשרי, לכאורה, בין בקבלה הראשונה ובין לאחר מכן, ואין מניעה לאחד את חלקי הדם. לכן הוכרח רש"י במנחות להידחק בפירוש הסוגיה שם, ולומר שהדיון על קידוש דם לחצאין איננו זהה לגמרי לדיון על קידוש מי חטאת לחצאין. אולם בזבחים סובר רש"י שקיים דין מיוחד של קבלה ישירות מן הפר, כדברי הגמ' (כה,א): "דם מהפר יקבלנו" (ראה לעיל מערכה נט), ודין זה מעכב את קידוש הדם, ולכן יכול היה לפרש את הסוגיות כאן ובמנחות כפשוטן, לפיהן קידוש הדם הנדון זהה לקידוש המים.

הראב"ד בפירושו לספרא (ויקרא חובה פרשתא ג,ט) הולך בשיטת רש"י במנחות, וכותב: "שיהא בדם כדי טבילה – פירוש שיהא בדם כדי טבילה מעיקרא בבת אחת, ולא שיוסיף עליו מעט מעט ויטבול... ונראה לי דבעינן שיהא במזרק שיעור כל ההזאות בבת אחת, והאי 'כדי טבילה' דקאמר – כדי כל הטבילה קאמר, דאי כדי טבילה אחת בלחוד הוא – ההיא מ'וטבל' – ולא המספג נפקא". מפורש בדבריו שהשיעור הוא כדי כל ההזאות, ומן המשפט האחרון משתמע שאין צורך ששיעור זה יהיה כבר בשעת הקבלה,

הפרה] פחות מכדי הזייה בכלי זה ופחות מכדי הזייה בכלי זה – לא קידש... אמר ר' אלעזר: אף בדם לא קידש. אמר רבא, תניא¹: וטבל – ולא מספג; בדם – עד שיהא בדם שיעור טבילה מעיקרו". לגבי מי החטאת לכאורה פשוט הדבר שכוונת הגמ' למקרה שחזר ועירב את שני הכלים, ובכל זאת לא קידש, כי בשעת הקידוש ומתן האפר על המים לא היה במים שיעור². אם כן, "אף בדם לא קידש" נאמר באותו אופן, שבשעת הקבלה לא היה שיעור, ואחר כך צירף את הדם לשיעור, ועל כך אמר רבא שהדבר אינו מועיל, שכן זקוקים אנו לשיעור טבילה מעיקרו, משעת הקבלה.

בשיטה זו הולך בעל 'תוספות אחרות' בפירושו לספרא (ויקרא חובה פרשתא ג,ח): הדין הוא לקבל כשיעור הזאה אחת לפחות, ובשעת הקבלה הראשונה.

שיטת רש"י במנחות

נראה שרש"י במנחות (ז,ב) פירש אחרת משיטתו בזבחים³. זו לשונו שם: "בדם מאי – אם קיבל מדם שעירים ופרים הנשרפים שטעונין הזייה וקיבל שיעור ג' הזאות בכלי זה ושיעור ד' הזאות בכלי זה מהו". "היה אמינא אף על גב דלא קיבל שיעור טבילות – כל הזאות מעיקרו, ובלבד שיהא בשעת כל טבילה וטבילה כדי שיעור". רש"י מדגיש כאן נקודה מיוחדת, שהשיעור הנדרש הוא שיעור כל הטבילות הנצרכות בקרבן זה (וכן בתוס' שם ד"ה ואם)⁴. הבנה זו פותחת פתח לפרש את "מעיקרא" באופן אחר: אין דרישה שכבר בשעת הקבלה הראשונה מן הפר יהיה מלוא השיעור, אלא שבשעת הטבילה הראשונה משבע הטבילות יהיה במזרק שיעור כל השבע. אכן, רש"י במנחות לא מזכיר ששיעור זה נדרש בשעת הקבלה הראשונה!⁵ אדרבה, רש"י כותב זאת על מי חטאת: "לא קידש – ואף על פי שחזר ועירבו לאחר קידוש נתינת מים על האפר", אבל לא כתב כך לגבי הדם (שהוזכר בשלב מוקדם יותר בסוגיה!), אלא כתב: "לילף מדם – ודם לא קידש לחצאין, אם קיבל שיעור הזאות דם אשם מצורע או דם פרים ושעירים הנשרפין

1. כך לפנינו כאן, אבל במקבילה במנחות "תניא נמי הכי", וכן הגיה במסורת הש"ס כאן. גם בלא התוספת "נמי הכי", הלשון "אמר רבא: תניא" מוכיחה שברייטא זו חובאה כראיה לדיון הקודם, ואם לא כן, היתה הגמ' צריכה לומר "תניא" בלא "אמר רבא", או "תני רבא".

2. בקרן אורה כתב שגם במי חטאת יש מקום לפרש שלא חזר ועירבו, והחידוש הוא שאם טבל את האזוב בזה ובזה לא הועיל, עד שיטבלנו בכלי שיש בו כדי הזיה. ברם, הלשון "לא קידש" משמעה שזהו דין בקידוש מי החטאת עצמם, שלא הועיל קידושם כלל, ולא דין בטבילת האזוב.

3. רמז לזה בקצרה באור שמח הל' מעשה הקרבנות ה,ט, וכבר בעל 'תוספות אחרות' על הספרא ציין שפירושו שם הוא על פי רש"י בזבחים, וכנראה כוונתו לאפוקי מרש"י במנחות, וראה הערה 7.

4. יש שגרסו כך בגמ' עצמה שם: "שיעור טבילות דהיינו הזאה שבע פעמים", אך בשטמ"ק (אות יא) מחקו, וכך הוא בכל כתבי היד (דק"ס).

5. בפרטי ההלכה לדעה זו יש לדון על מספר ההזאות הנדרש. א. באור שמח (הל' מעה"ק ה,ט) נקט שצריך לקבל כשיעור כל ההזאות הנדרשות בקרבן זה, ובקרבנות יום הכיפורים – אף כשיעור ההזאות בקדש הקדשים. לעומת זאת רש"י במנחות (ד"ה בדם מאי) מזכיר שבע הזאות, ולא כלל בחשבון את ההזאות על מזבח הזהב, כשרין).

ומשמע שההזאות בכל מקום ומקום – בקדש הקדשים, בפרוכת ובמזבח הזהב – נדונות לעצמן. ב. מסתבר שרק בטבילה הראשונה הדין כך, ובטבילה השניה והלאה די בשיעור הטבילות הנותרות (ראה לשון ערוך השלחן סי' עב,ב).

5. אמנם לשונו "לא קיבל", וכך הנוסח בגמ' שם, ולא כמו בגמ' כאן: "דליכא שיעור". אך אין זו ראיה מכרעת, שכן "קיבל" יכול להאמר גם על קבלת הדם מכלי ראשון לכלי שני.

6. לפיכך לא טרח שם להדגיש את הגרסה "מעיקרא" כפי שהדגיש בשתי הסוגיות בזבחים.

7. אדרבה, מלשונו (מ,ב ד"ה בדם) משמע להיפך, שכתב: "משעת קבלה ראשונה, למעוטי קיבל פחות מכדי טבילה [שטמ"ק וב"ח: טבילת אצבע] בכלי זה ופחות מכדי טבילה בכלי זה ועירבו" ('איזהו מקומן' כאן). כאמור, כך הבין זאת באור שמח, אולם ההבנה המקובלת באחרונים (כגון במשנה למלך הל' מעשה הקרבנות ד,ח) אינה כן, אלא ששיטת רש"י בזבחים ומנחות אחת היא, ולדעתו בעינין תרתי לטיבותא: גם קבלת כל השיעור ישירות מן הפר, וגם כשיעור כל ההזאות.

8. רש"י הנ"ל כותב: "נתינת מים על האפר", אך נחלקו תנאים בדבר (סוטה ז,ב), ולדעת חכמים יש לתת את האפר על המים דווקא (ועיין תוס' יומא מג,א ד"ה הכל כשרין).

כי אם כן – בטלה הוכחתו מהדרשה "וטבל ולא מספג"⁹.
ובכל פירושו שם הראב"ד אינו מזכיר את הקבלה כלל!¹⁰

שיטת הרמב"ם

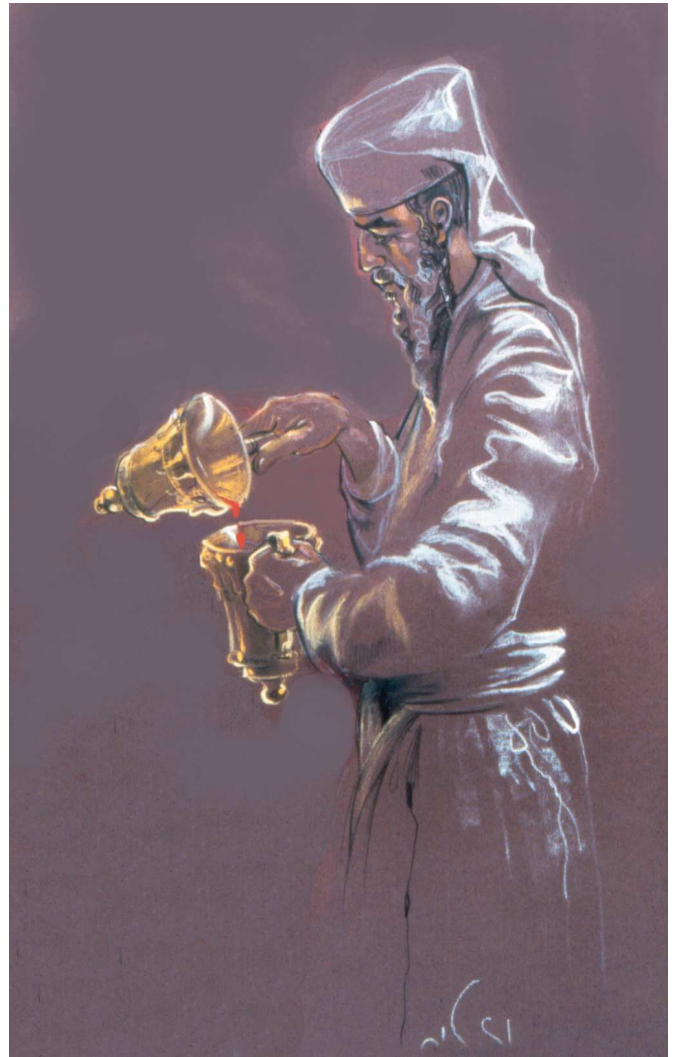
הרמב"ם הביא את שתי ההלכות האמורות כאן בפרקים שונים. בהל' מעשה הקרבנות פרק רביעי (הל' ח), בין ההלכות העוסקות בקבלת הדם, פסק הרמב"ם: "וכל הזבחים שקיבל מדמם פחות מכדי הזייה – לא נתקדש הדם, וצריך להתכוון לקבל כל הדם". בפרק חמישי (הל' ט), בין ההלכות העוסקות במתן הדם על המזבח, פסק הרמב"ם: "אין בכל הקרבנות קרבן שטעון הזיית הדם באצבע אלא החטאת בלבד, שנאמר בה 'וטבל אצבעו בדם'. וצריך שיהיה שם דם כדי טבילה, לא שישפג אצבעו בדם". מלשוננו, וממיקומה של הלכה זו, נראה ששיעור "כדי טבילה" נאמר כאן לגבי שעת ההזאה, וטעמו כדי שלא יספג (משנה למלך בפ"ד ה"ח)¹¹.

נראה, אפוא, ששיטתו כרש"י בזבחים: השיעור הנדרש בטבילה הוא כדי אותה הזאה הנצרכת עכשיו, ולא כדי שבע טבילות. ושיעור זה צריך להיות כבר בשעת הקבלה הראשונה, ולא יועיל שיחזור ויערב את הכלים (משנה למלך בשתי ההלכות, ועיין גם רדב"ז פ"ה ה"ט)¹². אך יש שפירשו בדעת הרמב"ם ש"כדי הזייה" פירושו: כשיעור כל ההזאות הנדרשות בקרבן זה (אור שמח בפ"ה ה"ט).

חיוב הטבילה - האם גם בחטאת חיצונית?

דין "וטבל – ולא מספג" שייך רק בחטאות, שבהן מתן הדם נעשה באצבע (וכן בלוג השמן של המצורע, כמבואר בספרא מצורע פרק ג, ז), אלא שיש לדון האם הוא נאמר רק בחטאות הפנימיות, בהן נאמר בתורה בפירוש "וטבל הכהן", או גם בחטאת חיצונית, בה נאמרה לשון לקיחה גרידא, "ולקח הכהן מדם החטאת" (ויקרא ד, כה)¹³.

בגמ' לעיל (יד, א) למדו מכך שלא נאמרה טבילה בחטאות החיצוניות, שטבילת האצבע אינה מפגלת בהן. עוד נאמר בגמ' במנחות (כא, א), שדם חטאת חיצונית שקרש – כשר,

צירוף הדם לשיעור משני מזרקים. לשיטת רש"י כאן, יש לקבל את דם החטאות הפנימיות כשיעור הזאה ישירות מן הפר, ואי אפשר לקבלו בשני מזרקים ולצרפם לאחר מכן לשיעור. מפירושו למנחות משתמע שהדבר כשר, וכן דעת הראב"ד.

המשנה (פרה יב, ב) כתב הרמב"ם: "שלא יספג – שלא ינגב את הכלי באותו האזוב... לאמרו יתעלה 'וטבל במים' – עד שתהא שם טבילה, והוא אמרם עד שיהא במים כדי טבילה". אף כאן איחד את עניין השיעור עם המעשה, ואף כתב שעל כך נאמרה הדרשה. אפשר, אפוא, שדעת הרמב"ם כך: שתי ההלכות שבגמ' נאמרו על שעת ההזאה, הן דין השיעור והן דין המעשה, אלא שלכאורה אין צורך בדין השיעור, כי הוא מובן מאליה מן המעשה, ולכן אנו לומדים שהרבותא היא שאף בשעת הקבלה יהיה כך (ולא כמל"מ, שדין השיעור נאמר על שעת הקבלה בלבד, ואין פסוק על דין השיעור בשעת ההזאה).

12. יש שתמהו על הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (יג, ב) בעניין קידוש קומץ המנחה: "וקומץ שחלקו בשני כלים אינו קדוש, וחוזר ומקדש, ומלקט את כל לבונתה...", והרי הגמ' במנחות ז, ב משווה קומץ לדם בדין זה! (משנה למלך שם). מכח קושייה זו, יש שפירשו בדעת הרמב"ם שאף בדם רשאי לחזור ולערב, כשיטת רש"י במנחות (קרון אורה; אור שמח הל' מעשה הקרבנות ה, ט). ויש שחילקו בין מנחה לבין דם, שבדם יש עניין מיוחד של קבלה ישירות מן הפר, מה שאין כן במנחה (הגר"ח הלוי הל' מעה"ק יג, ב, וראה לעיל מערכה נט הערה 5). ברם, במהדורות המדויקות של הרמב"ם הנוסח לגבי הקומץ: "וחוזר ומלקט" בלא "ומקדש", על פי כל כתבי היד, ומשפט זה מוסב על מנחה שנתקדשה כדרכה, ובטלה סתייה זו.

13. על לשון טבילה שהוזכרה בעגלו של אהרן ביום השמיני למילואים (ויקרא ט, ט) עיין מערכה יח, הערה 2.

9. פירוש: הראב"ד מקשה מה החידוש בדרשה "כדי טבילה מעיקרא", הרי הדבר נלמד מ"לא מספג", ומוכיח מקושיה זו שהחידוש הוא שבעינין כשיעור כל הטבילות. אם "מעיקרא" פירושו משעת הקבלה הראשונה – הרי זהו גופא החידוש!

10. עמד בזה מהדיר פירוש הראב"ד (במהדו' מכון אופק, הערות 53, 56), אך צידד שגם הראב"ד מודה שהשיעור נדרש כבר בשעת הקבלה, אלא שלדעתו הדבר אינו זקוק לפסוק מיוחד, כי הדבר פשוט שכלי שרת מקדשים רק את השיעור הראוי למצותם, ואם הדם אינו ראוי להזאה עד שיהיה בו כשיעור כל ההזאות – ממילא גם אינו מתקדש.

11. בכסף משנה פירש שבפ"ה ה"ט מביא הרמב"ם את שתי ההלכות שבגמ', דין השיעור ודין מעשה הטבילה, ולכן תמה מדוע הרמב"ם מאחד אותן כאחת, ומביא את עניין הטבילה כטעם לדין השיעור? ונדחק בפירושו, שתרתי קאמר, ו"צריך" מוסב על שני הדברים: צריך שיהיה דם כדי טבילה, וצריך שלא יספג. אולם במשנה למלך (פ"ה ה"ט) מסביר כאמור, שהדין להצריך שיעור בכלי הוא המובא בפרק ד, בהלכות הקבלה, ואילו הדין שבהזאה יהיה כדי טבילה אינו נלמד מפסוק מיוחד, ונועד רק לצורך מעשה הטבילה, שהוא הנלמד מן הפסוק.

במשנה למלך מדמה זאת לרמב"ם בהל' פרה אדומה, שהביא בנפרד את הדין שבקידוש יהיה שיעור (פ"ט ה"ג) ואת הדין שלא יספג (פ"י ה"י), ולא הזכיר שיהיה בכלי שיעור טבילה, כי הוא דבר המובן מאליה מן הדין שלא יספג. ברם, בפירוש

טבילה", וכתבו שהדבר נלמד מלשון לקיחה שנאמרה בהן; אך לא ברור כיצד ניתן ללמוד מלשון זו על חיוב הטבילה¹⁵. על דעת רש"י בעניין זה ראה להלן.

הקרבות בהם נוהג דין "כדי טבילה"

היקפו של הדין השני, "כדי שיעור טבילה מעיקרא", תלוי בשתי ההבנות שהוזכרו לעיל בדין זה: אם הכוונה שבשעת הקבלה הראשונה צריך הכהן לקבל את כל הדם הנדרש – הרי דין זה שייך, עקרונית, בכל קרבן. אכן, כך מפורש ברמב"ם הנ"ל: "וכל הזבחים שקיבל מדמם פחות מכדי הזייה – לא נתקדש הדם". ואם הכוונה שבשעת ההזאה הראשונה יהיה במזרק שיעור כל ההזאות – דין זה שייך בקרבנות שבהם קצבה התורה מספר הזאות, כגון בחטאות פנימיות. וכך כותב רש"י במנחות (ד"ה לילף מדם): "הזאות דם אשם מצורע¹⁶ או דם פרים ושעירים הנשרפין". פירוש: רק בקרבנות אלה יש כמה הזאות המעכבות זו את זו, ובהם הכרח לצרף את כולן כאחת.

הגמ' במנחות מדמה את קידוש הקומץ לקבלת הדם, ומשתמע ממנה שדין זה אמור בכל הקרבנות, שכן אם מנחה נלמדת מחטאת – כל שכן ששאר הקדשים נלמדו מן החטאת. מכל מקום, אין זו קושיה על רש"י, שהגביל זאת רק לחטאות הפנימיות ולאשם המצורע: הדין קיים עקרונית בכל הקרבנות, שבאלו שמתנותיהם מעכבות זו את זו – יש לרכז את כולן כאחת, ומלבד החטאות הפנימיות אין לנו כיוצא בהן אלא באשם מצורע בלבד. והוא הדין במנחה, שמכיוון שמיעוט הקומץ מעכב את רובו (מנחות כז, א) – יש לקדש את כולו כאחד.

לעומת זאת בסוגיה זבחים (לט-מ) משתמע שהלכה זו נוהגת רק בקרבנות שעליהם יש לימוד מפורש. הגמ' דנה על הברייתא "לפר – זה פר יום הכיפורים", לאיזה עניין נתרבה פר זה, ומפרשת שכוונתה לרבותו לעניין ההלכות הנלמדות מ"את בדם וטבילה". בהמשך הברייתא שם נאמר: "יכול שאני מרבה אף שעירי הרגלים...", ומשמע שבחטאות החיצוניות לא נאמרו דינים אלה!¹⁷ אכן, כך משתמע מרש"י בסוגיין, הכותב: "בדם מאי – גבי חטאת הפנימיות", ונראה שלדעתו רק בחטאת פנימית חידשה התורה דין זה¹⁸.

רש"י אינו בדווקא, אלא בהקשר זה של דם האשם הכוונה לשתי ידיים של שני כהנים, וכוונתו שהכהן צריך לקבל בידו כשיעור הנצרך לכל הבהונות: גם לאוזן וגם לבהונות היד והרגל. לאור דברי רש"י בהמשך (ד"ה בדם מאי), שבפרים ושעירים הנשרפים די בקבלת שבע מתנות שעל הפורכות ואין צורך בקבלת כל מתנותיהם (ראה לעיל הערה 4), מתחדש כאן, שהנתינה על כל חלקי גופו של המצורע נחשבת כמקום אחד, וראה כיוצא בזה ב'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה קמב הערה 1.

17. אמנם רש"י שם (ד"ה יכול) מפרש שההוה-אמינא לרבות את שעירי הרגלים כוונתה שיתרבו לשריפה, כדין חטאת פנימית, אבל מסתבר שכשם ששעירי הרגלים התמעטו מדין השריפה המפורש בפסוק – כך התמעטו מן הנלמד ממנו בייתר.

18. לא משום שרק בה יש מתנות המעכבות זו את זו, שהרי לשיטתו זבחים ענייניו של הדין אינו ריכוז המתנות כאחת אלא דין שכבר בקבלה יקבל שיעור שלם של מתנה אחת, כפי שהתבאר. דין זה יכול היה להאמר גם בקרבנות אחרים, כדעת הרמב"ם, ובכל זאת סובר רש"י שהתורה חידשה אותו בחטאת פנימית בלבד.

למרות שאינו ראוי לטבילה, כי נאמר בהן "ולקח" ולא "וטבל". משתמע, אפוא, שבחטאת חיצונית אין חובת טבילה! אמנם בפועל ההזאה נעשית בטבילה, כמפורש בברייתא (נג,א): "חטאות הציבור והיחיד כיצד מתן דמן? ... וטובל באצבעו הימנית", אבל אפשר שאין זו חובה, אלא שכך יותר נוח מאשר לקנח דם מדופן הכלי.

אולם הרמב"ם (מעשה"ק ה,ט הנ"ל) כותב: "אין בכל הקרבנות קרבן שטעון הזיית הדם באצבע אלא החטאת בלבד, שנאמר בה 'וטבל אצבעו בדם'. וצריך שיהיה שם דם כדי טבילה, לא שיספג אצבעו בדם". הפסוק שהביא עוסק בחטאת פנימית, אבל הרמב"ם מסב זאת על החטאות בכלל, וכל דבריו בהלכות אלה (ז-י) עוסקים בחטאת חיצונית. וכבר תמה המלבי"ם (ויקרא סי' רכג) כעין זה, לגבי ההלכה שצריך לטבול אצבעו מחדש על כל קרן וקרן, מה מקורו של הרמב"ם להרחיב זאת גם לחטאת חיצונית? יש אומרים, שלדעת הרמב"ם כל החטאות הוקשו לחטאת פנימית לעניין זה (מרומי שדה לעיל מ,א¹⁴; רש"ש בפרה ג,ט, וראה על כך גם במערכה הבאה).

טבילת האצבע בהזאת דם החטאת. הכהן המזה בהיכל צריך לטבול את אצבעו בכל הזייה והזייה. נחלקו ראשונים האם דין זה נאמר גם בחטאת חיצונית.

גם תוס' (מ,ב ד"ה לא נצרכה) כותבים כרמב"ם, שהדינים הנלמדים מ"את בדם וטבילה" נאמרו גם בחטאות חיצוניות (והוכיחו זאת מהגמ' במנחות, ראה להלן על דין "כדי

14. לדעתו – פרט להזאות שלפני ולפנים, ועל כך ראה במערכה הבאה, הערה 3.
15. לשון תוס': "ואם תאמר, ובחטאות החיצונות מנא לן את בדם וטבילה... וכתוב בהו 'ולקח', דדרשינן שיעור לקיחה, כי היכי דדרשינן 'וטבל' שיעור טבילה". מוסבר בדבריהם המקור לדין הייעור, ולא לעצם הטבילה. במקדש דוד (סי' ז,ב) דדק מרש"י (יד,א ד"ה להכי לא כתביה) שהקולא בטבילת אצבע בחטאת חיצונית, שאינה מפגלת, היא משום שהטבילה לא נכתבה במפורש, אבל מכל מקום צריך לטבול, כלשון רש"י: "משמע הכי שצריכה היא לטבול... ולא דלישקל קוף ולירמייה לדם על האצבע, דבעינן לקיחת אצבע מעליותא", ופירש במקדש דוד, ש"לקיחת אצבע" מעולה היא בטבילה דווקא. הדברים אינם ברורים, ואפשר ש"לקיחה מעליותא" אינה אלא לאפוקי לקיחה על ידי קוף, ונקט רש"י "לטבול" כאורחא דמלתא.

16. עניין דם האשם צריך ביאור (ונתקשה בו בקרן אורה במנחות שם): דם האשם מתקבל במזרק ככל קרבן אשם, וחלק ממנו מתקבל ביד הכהן וניתן על בהונות המצורע: תנון אזנו ובוהן ידו ורגלו (ויקרא יד, יד וגמ' לעיל מז,ב). מציון אשם מצורע נראה שכוונת רש"י לדם המיוחד בו, זה הניתן ביד הכהן (ר"בשני כלים" בסיום דברי

לקבל את שיעור כל ההזאות הנדרשות בקרבן זה, אבל משתמע שאין צורך לקבלם מיד מן הפר, אלא ניתן לצרף כלים זה לזה. הראב"ד הולך בשיטת רש"י במנחות, ואילו ברמב"ם משמע כרש"י בזבחים (משנה למלך; אך באור שמח חולק).

חיוב הטבילה נאמר במפורש לגבי החטאות הפנימיות. הרמב"ם ותוס' סוברים שכך הדין גם בחטאת חיצונית, ומדברי רש"י בסוגיין משתמע שלא כך.

הצורך לקבל במזרק כשיעור, לרמב"ם נאמר בכל הקרבנות (וכשיטתו, שמדובר על קבלת הדם מן הקרבן, המשותפת לכל הקרבנות), ולרש"י במנחות הדבר נאמר בקרבנות שבהן כל ההזאות מעכבות (חטאות פנימיות ואשם מצורע, וכשיטתו, שמדובר על צירוף כל ההזאות כאחת). מרש"י בזבחים נראה שזהו דין מיוחד בחטאות הפנימיות, וכמשתמע בסוגיה בזבחים (מ).

סיכום

נאמר בגמ' שהכהן הנותן מן הדם באצבעו צריך לטבול את אצבעו במזרק, וכמו כן עליו לקבל במזרק את שיעור ההזאה מראשיתו. רש"י בזבחים סובר שיש לקבל את שיעור ההזאה כבר משעת הקבלה הראשונה מן הקרבן, ואסור לקבל פחות מכשיעור בכלים שונים ולצרפם לאחר מכן. עוד נראה מדבריו, שהשיעור הנדרש בקבלה הוא כדי הזאה אחת בלבד. לעומת זאת רש"י במנחות סובר להיפך: יש

מערכה רמב. 'שיריים שבאצבע' – הדם הנותן באצבעו של הכהן אחר ההזאה (צג,ב)

אינו טעון כיבוס, שכן דם זה אינו ראוי להזאה. רבא מסייע לדברי ר"א מבריייתא (שמקורה בתורת כהנים ויקרא חובה פרשתא ג,ט, על פר כהן משיח): "מן הדם – מן הדם שבעניין", ופירושה, שיש להזות את כל שבע הפעמים מאותו דם האמור לעיל, הדם הנתון בכלי, שממנו היזה את ההזאה הראשונה, ולא מן הדם שנותר באצבעו.

אביי מקשה על ר' אלעזר מהמשנה בפרה (ג,ט), שאומרת שבתום שבע ההזאות מדם הפרה הכהן מקנח ידו בגופה, ומשמע שאינו מקנח בין הזאה להזאה! הגמ' משיבה על כך, שאכן הוא מקנח גם בין ההזאות, אך לא את כל ידו, אלא את אצבעו בלבד, כדי שיוכל להזות שוב.

הלכה כדעת ר' אלעזר, שהשיריים פסולים וטעונים קינוח (הל' מעשה הקרבנות ה,ח; הל' פרה אדומה ג,ב).

שיטת רש"י: פסול השיריים וחובת הטבילה הנוספת נובעים זה מזה

רש"י (ד"ה שבעניין) מפרש את הדרשה שמביא רבא: "מדם האמור בעניין, שהזה ממנו טבילה ראשונה – יזה את כולן, שצריך לחזור ולטבול בו אצבעו, על כל הזיה טבילה, ולמעוטי שיריים שבאצבע". מדבריו משתמע, שמדרשה זו אנו לומדים לא רק את פסול הדם שנשאר באצבע, אלא גם את עצם החובה לטבול את האצבע בדם לפני כל הזאה

בה "מן הדם", ולא מצינו כן בתורה, ופירש ב'ראש המזבח' שכוונתם ל'מדם החטאת'. יש בכך קושי, שכן הלימוד מ"בדם" הוא מהיידוע, שלא נאמר "בדם", כפי שפירש רש"י (מ,ב ד"ה בדם), ואילו במילים "מדם החטאת" ה' הידיעה נאמרת על החטאת, ולא על הדם. עוד קשה, כפי שהקשו תוס' בהמשך, סוף סוף מלן להרחיב את הלימוד גם למנחה, אם בקרבנות הבהמה נדרש לימוד על כל קרבן בפני עצמו? ועוד, שמלשון הבריייתא "לפר – זה פר יוה"כ... יכול שאני מרבה אף שעירי הרגלים" משמע שהתמטעו גם ממה שנתרבה בו הפר, כנ"ל.

בכמה דינים בתורה יש מצוה להזות מספר פעמים ברצף, מדם או שמן, כאשר ההזאה נעשית באצבע, או באגודת אזוב. בחלק מדינים אלו ניתן להזות את כל ההזאות ברצף אחד, ללא טבילה חוזרת בין כל הזאה והזאה, כגון בהזאה מדם הציפור על המצורע או על בית מנוגע. כמו כן בהזאה מאפר הפרה האדומה על כמה טמאים, הזאה אחת לכל אחד, ניתן להזות על כמה מהם ברצף, ללא טבילה חוזרת של האזוב במי החטאת (פרה פי"ב משניות ב-ג). דינים אחרים, קיימת חובה לטבול את האצבע בין כל הזאה להזאה, כגון בהזאת שמנו של מצורע במקדש.

סוגייתנו עוסקת בהזאות שבחטאות הפנימיות ובעשיית הפרה האדומה, האם שירי הדם שבאצבעו של הכהן פסולים להזאה הבאה, וטעונים קינוח, וכיצד נעשה הקינוח. יש לברר את ההלכות הללו תוך השוואה לדוגמאות השונות שהוזכרו, לכאן ולכאן.

הסוגיה ומסקנתה

האמורא ר' אלעזר מחדש, ש"שיריים שבאצבע – פסולין", כלומר, לאחר הזאה אחת מן הדם, שאריות הדם שנותרו על האצבע פסולות להזאה נוספת, ויש לקנח את הדם לפני ההזאה הבאה. בסוגיה עולה השלכה לכך לעניין דין דם חטאת שניתז על הבגד, שאם ניתז לאחר ההזאה –

19. אפשר שלעניין קבלה כשיעור כוונתם לכל הקרבנות, והזכירו חטאת בלבד מפני ש"וטבל" שייך רק בחטאת.

20. על פי שיטת רבנו תם בסוגיה שם, פר העלם דבר נלמד מ"מן הדם" האמור בו (ויקרא ד,ז), שמשמעו כמו "בדם" (ולא כפירוש רש"י ד"ה אלא לאת, לפיו "בדם" האמור בפר כהן משיח מלמד על כל החטאות הפנימיות). על פי זה כתבו תוס', שהוא הדין לחטאת חיצונית, שנאמר בה: "מדם החטאת" (שם פס' כה. בתוס' כתוב שנאמר